

5. Filosofia trăirii estetice în Evul Mediu

Profesor: Constantin Aslam
Curs de filosofia trăirii estetice
@ UNArte, București, 2017

Ilustrație: Antonio Rodriguez – Saint Augustine (detaliu)

Privire generală supra esteticii medievale

- Ca și în Antichitate, filosofia trăirii estetice medievale este tributară uniunii celor trei valori cardinale ale eticii, esteticii și teologiei.
- Deși filosofi medievali preiau vocabularul și metodele de argumentație ale filosofiei antice, ei impregnează acest mod de gândire cu **setul de valori ale creștinismului**.
- La o privire de ansamblu, **filosofia trăirii estetice creștine** se prezintă în **aceleași coordonate teoretice** ca cea antică, dar puse în slujba unei alte viziuni asupra lumii.

Conceptele filosofiei trăirii estetice grecești vor fi citite de filosofi creștini în spiritul creștinismului, oferind astfel o viziune originală asupra fenomenului experienței estetice.

Concepția creștină despre suflet

- În creștinism, omul este conceput ca *ființare spirituală*, al cărei suflet a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu.
- Trupul este privit ca o **consecință necesară** a căderii din Eden, când omului i s-au făcut „îmbrăcăminte de piele” (*Facerea*, 3, 21).
- Tot odată cu căderea din Eden apar și **patimile**, care nu sunt nimic altceva decât **învrâuriri ale trupului asupra sufletului**, capabile să întoarcă privirea creștinului de la Dumnezeu spre lucrurile materiale.

Toate eforturile creștinului se concentrează asupra **desăvârșirii sufletești** și a **curățirii de patimi**. De aceea, și filosofia trăirii estetice în creștinism are un **caracter prin excelență cathartic, ascetic și mistic**.

Trecerea de la estetica naturală la estetica spirituală

- Filosofia trăirii estetice creștine pune accentul pe **latura spiritual-mistică** a trăirii estetice, mai degrabă decât pe latura „naturală” a acesteia.
 - **Estetica naturală** – trăirea estetică specifică contemplării lucrurilor create de către conștiința cotidiană.
 - **Estetica spirituală** – trăirea estetică specifică contemplării realităților spirituale, cu ajutorul conștiinței simbolice specifice creștinismului.

Întrucât orice efort contemplativ în sens creștin pleacă de la condiția naturală și cotidiană a omului ca „ființare decăzută” și țintește spiritualizarea treptată a acestuia până la contemplarea divinității, trecerea de la estetica naturală la cea spirituală definește întregul traseu al efortului estetic-mistic creștin.

Cele două faze ale esteticii creștine

- Întrucât omul este, prin definiție, o ființare spirituală căzută în trup, ascensiunea sa către contemplarea frumuseții ultime, adică a frumuseții divine, implică două stadii necesare:
 - Faza cathartică – definită prin încercarea continuă de eliberare de patimi printr-un efort ascetic.
 - Faza contemplativă – definită prin încercarea de contemplare a diverselor manifestări ale lui Dumnezeu în lume și, în final, a Dumnezeuirii înseși.

Întrucât cele două faze ale trăirii estetice creștine au scopuri diferite, ele se caracterizează prin emoții fundamentale și stări sufletești diferite.

Cele două faze ale esteticii creștine (II)

- În ambele faze ale filosofiei trăirii estetice creștine, **crediința**, ca „virtute teologală”, acompaniază sufletul credincios spre contemplarea frumuseții divine.
- Prima fază a filosofiei trăirii estetice creștine are ca **emoție fundamentală credința**, care este acompaniată de **frica de Dumnezeu** și, mai apoi, de **speranța în mântuire**.
- Împlinirea primei faze a esteticii creștine are loc atunci când credinciosul atinge **starea de nepătimire** sau **pacea sufletească**.

Starea de „pace sufletească” este o **precondiție necesară** pentru a intra trece la a doua etapă, cea contemplativă și a începe ascensiunea către contemplarea mistico-estetică a Frumuseții divine.

Cele două faze ale esteticii creștine (III)

- Faza contemplativă a trăirii estetice creștine are în centru emoția fundamentală a „iubirii de Dumnezeu” (gr. *ἀγάπη*, *agapē*).
- Ca și în estetica antică, ideea de iubire, de această dată în ipostaza de „iubire familială” (*ἀγάπη*), joacă rolul de a împinge sufletul să caute „dincolo” de realitățile sensibile, pentru a descoperi realitatea spirituală.
- Starea sufletească în care faza contemplativă a trăirii estetice în sens creștin își găsește împlinirea este cea de **beatitudine**, gândită ca „întovărășire” sau „conviețuire” a omului cu Dumnezeu

Întrucât efortul contemplativ vizează diferite aspecte ale lumii spirituale, el are mai multe stadii.

Filocalia – iubirea de virtute și frumos

- Etapa cathartică a trăirii estetice este desemnată prin termenul de **filocalie** care, în traducere etimologică înseamnă **iubire de frumos**.

În virtutea uniunii dintre etică, teologie și estetică, frumosul suprem este echivalat cu Dumnezeu, iar calea de a ajunge la el este una prin excelență ascetică.

- Filocalia țintește **eliberarea sufletului de patimi și întoarcerea minții** creștinului către realitatea spirituală, considerată de creștini ca fiind **adevărata realitate**.
 - În această fază, creștinul își construiește așa numita „**frumusețe sufletească**”, care este dată prin exersarea virtuților teologice și permite ascensiunea spirituală ulterioară a sufletului.
-

Logica inimii și iubirea de Dumnezeu

- Odată atinsă pacea sufletească, apare și așa-numita simțire a minții, care deschide drumul către o estetică spirituală sau mistică.
- În textele creștine, această simțire a minții apare atunci când „mintea coboară în inimă” și îi descoperă „logica” acesteia.

Logica inimii presupune faptul că nu mai judecăm lucrurile după aspectul lor senzorial sau cognitiv, ci din punct de vedere spiritual-afectiv.

Prin descoperirea logicii inimii și prin „înțelegerea afectivă” pe care aceasta o pune în joc, credinciosului i se deschide calea către contemplarea frumuseților spirituale

Logica inimii și contemplarea rațiunilor divine din creație

- Odată ce „simțirea minții” conferă credinciosului înțelegere a „logicii inimii”, apare posibilitatea **contemplării rațiunilor divine din creație**.
- Această contemplare, numită și „teologie naturală”, vizează înțelegerea scopului divin din spatele fiecărei ființări create.
- De-a lungul Evului Mediu, această teologie naturală a fost, în genere, domeniul de studiu al filosofilor creștini.
- **Contemplarea rațiunilor divine din creație** este primul stadiu contemplativ în ascensiunea spirituală spre contemplarea divinității înseși.

Contemplarea rațiunilor divine din creație este o contemplare indirectă a frumuseții divine, prin intermediul lumii obișnuite și pune în joc conștiința simbolică creștină.

Estetica luminii – prima etapă în contemplarea dumnezeirii

- De-a lungul întregii epoci creștine, **lumina** a avut o semnificație simbolică foarte bogată.
- În Biblie, apar multe pasaje în care Dumnezeu (sau mesagerii săi, îngerii) apar într-un **nimb de lumină puternică** sau, cum este cazul episodului rugului aprins de pe muntele Sinai, sub **formă de foc**.
- În tradiția creștină, prima fază a contemplării lui Dumnezeu însuși, ulterioară contemplării Lui indirecte prin rațiunile creației, este contemplarea **luminii necreate divine**.
- Această **lumină necreată** nu este cea sensibilă, văzută cu ochii, ci cea incorporală, „simțită cu mintea” prin intermediul **logicii inimii**.

Estetica infinitului – etapa ultimă a trăirii estetice

- Ascuțirea „simțirii minții” face ca credinciosul să realizeze că chiar nici **contemplarea luminii necreate** nu este o experimentare directă a dumnezeirii.
- **Dumnezeu**, conform religiei creștine, este **mai presus de orice reprezentare și orice gând** => Nici măcar lumina pură, limita ultimă a reprezentărilor de care mintea noastră este capabilă să surprindă dumnezeirea însăși.
- **Gândit ca infinitate**, Dumnezeu nu trebuie însoțit de nici o reprezentare a imaginației noastre, ci doar **simțit la nivelul cel mai adânc al afectivității noastre**.

Estetica infinitului presupune depășirea oricărei reprezentări și cufundarea în starea de beatitudine care acompaniază „conviețuirea cu Dumnezeu”

Estetica infinitului – etapa ultimă a trăirii estetice (II)

- Corespondentul în planul discursului teologic a esteticii infinitului este **teologia apofatică**.
- **Teologia apofatică** este o tehnică de cunoaștere a lui Dumnezeu pe cale **negativă**.
- Întrucât este mai greu să spunem **ce este** Dumnezeu, decât să arătăm **ce nu este**, teologia apofatică urmărește o descriere a experienței estetice prin negații ale calităților pe care le atribuim de obicei lucrurilor.

Estetica apofatică sau estetica infinitului este treapta ultimă a ascensiunii credinciosului către frumos și încununarea tuturor eforturilor cathartice și contemplative.

Concluzii finale

- Filosofia trăirii estetice creștine este una complexă, care presupune o serie de etape ce pot fi puse în legătură cu treptele frumosului din filosofia antică.
- Aceste trepte ale frumosului sunt citite din perspectiva dogmei creștine și a viziunii creștine despre suflet.

